

TASVIRIY SAN'AT JANRLARI HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHALAR

Djabbarov Dilshod Turdikulovich. Jizzax davlat pedagogika universiteti,
“Tabiiy va aniq fanlarda masofaviy ta’lim” kafedrası o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola tasviriy san'at janrlari haqida umumiy tushunchalar va ularga oid asosiy ma'lumotlarni taqdim etadi. Maqolada portret, natyurmort, manzara, animalistik janrlar, batal janri, maishiy janr, afsonaviy janr, dengiznavislik janri va boshqa tasviriy san'at janrlari haqida so'z boradi. San'atning rivojlanishi, ayniqsa tasviriy san'atda amalga oshirilgan o'zgarishlar, shuningdek, rangtasvirning o'quvchilarga estetik zavq bag'ishlashi va ularning ruhiy dunyosini boyitishdagi roli ko'rsatilgan. Maqolada tasviriy san'at o'qituvchilarining metodikasi va amaliyoti, san'at asarlari orqali ma'naviyat va madaniyatni boyitishdagi ahamiyati ta'kidlanadi.

Kalit So'zlar: Tasviriy san'at, janrlar, rangtasvir, portret, natyurmort, manzara, animalistik janr, batal janri, maishiy janr, afsonaviy janr, dengiznavislik janri, Nyu janri, inteयरer janri, san'at o'qituvchisi, badiiy materiallar, estetik zavq, kompozisiya, yorug'-soya, rangshunoslik.

Аннотация: Статья предоставляет общие представления о жанрах изобразительного искусства и их основных характеристиках. В статье рассматриваются такие жанры, как портрет, натюрморт, пейзаж, анималистика, батальный жанр, бытовой жанр, мифологический жанр, маринизм и другие. Рассматриваются изменения в развитии изобразительного искусства, а также роль живописи в даровании эстетического удовольствия и обогащении внутреннего мира зрителей. Оценено значение методики преподавания изобразительного искусства и практического применения для обогащения духовной культуры.

Ключевые слова: Изобразительное искусство, жанры, живопись, портрет, натюрморт, пейзаж, анималистика, батальный жанр, бытовой жанр, мифологический жанр, маринизм, ню, интерьер, педагогика, эстетическое удовольствие, композиция, светотень, колорит.

Abstract: This article provides an overview of visual art genres and their main characteristics. It discusses genres such as portrait, still life, landscape, animalistic, battle, genre painting, mythological genre, marines, and others. The article highlights changes in the development of visual art, as well as the role of

painting in providing aesthetic pleasure and enriching the inner world of the audience. It emphasizes the importance of teaching methodology and practical application of visual art in enriching cultural and spiritual values.

Keywords: Visual art, genres, painting, portrait, still life, landscape, animalistic, battle genre, genre painting, mythological genre, marines, nude, interior, pedagogy, aesthetic pleasure, composition, light and shadow, color theory.

Tasviriy san'at, insoniyat madaniyatining eng qadimiy va muhim shakllaridan biridir. U nafaqat estetik zavq bag'ishlash, balki hayot va tabiatni anglash, inson ruhiyatini o'rganish hamda tarixiy va ijtimoiy jarayonlarni tasvirlash imkoniyatini beradi. San'at asarlari, ularni yaratgan rassomlarning ichki dunyosini, zamon va makonni aks ettiradi. Tasviriy san'at janrlari esa, har bir asar orqali o'ziga xos bir hikoya yaratadi va turli his-tuyg'ularni, kechinmalarni ifodalaydi. Mazkur maqolada, tasviriy san'atning turli janrlari, ularning xususiyatlari va tarixiy rivojlanishi haqida so'z yuritiladi. Bu janrlar o'z ichiga portret, natyurmort, manzara, animalistik, batal, maishiy, afsonaviy va boshqa turdagi tasviriy san'at asarlarini oladi. Har bir janr o'ziga xos ma'no va ifoda vositalariga ega bo'lib, san'atning rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Shu bilan birga, tasviriy san'at o'qituvchilarining bu sohada metodik yondoshuvlarini o'rganish va o'quvchilarga ushbu bilimlarni yetkazish ham muhim ahamiyatga ega.

Janr so'zi fransuz tilidan – tur ko'rinish degan ma'noni anglatadi. Umumiy tushunchasi bu – chegaralangan mavzuni o'zida aks ettiradigan san'at asarlari. Masalan: manzara, tabiat ko'rinishlarini aks ettiradigan rasmlarni manzara janriga oid rasmlar deyiladi. Alohida yoki odamlar to'pini aks ettiradigan rasmlar esa portret janridagi rasmlar deyilsa, meva, gul, uy buyumlari va shunga o'xshash narsalarning tasvirini aks ettiruvchi rasmlar natyurmort janridagi rasmlar deyiladi va hokazolar.

Respublikamizning kelajakda buyuk mamlakatga aylanishi, jaxonning rivojlangan davlatlari qatoriga qo'shilishida xalqimiz madaniyati, ma'rifati, san'ati va manaviyatining roli beqiyosdir. Xalqimiz ma'naviyat va madaniyatini boyitishda tasviriy san'atning ham o'z o'rnini bor. Hozirgi davrda har sohada bo'lgani kabi tasviriy san'atda ham katta o'zarishlar bo'lmoqda. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisi so'zsiz, tasviriy san'atning ifoda vositalari haqida chuqur ma'lumotga ega bo'lishi, turli badiiy materiallarning xususiyatlari va ulardan foydalanish yo'llarini mukammal egallashlari kerak. Tasviriy san'at o'qituvchisining o'zi qalam va bo'yoqlar bilan rangda ifoda etish ko'nikmalariga ega bo'lish bilan birga, bu sohada bilimlarini o'quvchilariga ham yetkaza olishi zarur. Shuning uchun ushbu

qo'llanmada rangtasvir haqidagi nazariy va metodik ma'lumotlar keng va atroflicha yoritiladi. Rang orqali natyurmort ishlash tasviriy san'atning ilmiy negizini tashkil etadigan perspektiva, rangshunoslik, kompozisiya, yorug'- soyalarni o'rganish uchun, ayniqsa, keng imkoniyatlar yaratadi. Tasviriy faoliyat bilan shug'ullanish kishilarga estetik zavq bag'ishlaydi va ularning ruhiy dunyosini boyitadi. Talabalar suratlarda chizilgan tarixiy va zamonaviy voqealarni, personajlarning kechinma va xarakatlarini, shuningdek tabiat go'zalliklarini chuqur idrok etadilar.

Haqiqatdan ham insoniyat yaratib qoldirgan madaniy qadriyatlar oddiy boyliklar bo'lib qolmay, balki o'zida inson aql-zakovati, hayot to'g'risidagi fikr-o'ylarini aks ettiruvchi ko'zgu hamdir. Jahon san'ati tarixini o'rgatish, uning taraqqiyot qonunlarini tushunish, nodir yodgorliklar bilan tanishish, o'tmish odamlarning his-tuyg'u, hayotiy tajribalarini o'rganish g'oyaviy-estetik qarashlarning shakllanishini bilish demakdir. Bu so'zsiz. Kishilarda hayotiy tajribalarning boyishiga, hayotga yanada keng va atroflicha yondoshishga yordam beradi. Tasviriy san'at turlariga rangtasvir, arxitektura, grafika, haykaltaroshlik kiradi.

Portret janri–rangtasvir janrlari ichida eng qadimiylaridan bo'lib, kishilarning tashqi va ichki kechinmalarini tasvir orqali ochib beradi. Portret janrida ishlangan tasviriy san'at asarlari bizga musavvir yashagan davrni, madaniyatini hamda tasvirdagi kishining ruhiyatini asarda talqin etadi. Inson qiyofasini ichki psixologik olami bilan bog'langan holda aniq, bir obrazda yaratilishi portret san'ati deb yuritiladi. Portretda insonning to'la gavdasi, yarmi yoki yuz qiyofasining faqat o'zi ham bo'lishi mumkin. Portret yaratish o'ziga xos murakkab jarayon bo'lib, insonning anatomik tuzilishidan tortib ichki ruhiy, ma'naviy, shuningdek, tashqi ko'rinishidagi barcha jihatlarini aks ettirishi bilan san'at darajasidagi asar bo'lishi mumkin.

Natyurmort janri–fransuzcha so'z bo'lib, «jonsiz tabiat» degan ma'noni anglatadi. Bu janrda musavvir asosan insonni o'rab turgan atrof muhitdagi narsalar, turmushda qo'llanadigan buyumlar, oziqovqat mahsulotlari, gullar, meva va boshqalarni tasvirleydi.

Manzara janri – janrdagi asarlarda borliq, tabiatdagi ko'rinishlar haqqoniy aks ettiriladi. Manzarada faqatgina narsa va voqealar emas, balki musavvirning ichki kechinmalari ham ifodalanadi. Ayrim musavvirlar vodiylarni tog'u-toshlarni tasvirlashga ishqiboz bo'lsalar, boshqalari dengiz manzarasini tasvirlashda mohirdirlar.

Animalistik janr - tasviriy san'atning o'zgacha turidir. U lotincha «anima», «hayvonot olami» degan ma'noni bildiradi. Animalistik rassom hayvonot dunyosiga zo'r qiziqish, sevgi va mahorat bilan yondoshadi.

Batal janr – «batal» fransuzcha so'z bo'lib, «jang», «urush» ma'nosini bildiradi. U jang manzaralarini o'zida aks ettiradi. Bu janrda jang va harbiy yurishlar manzarasi asosiy o'rinni egallaydi. Batalist – rassomlarning asarlarida jangchi obrazi, uning qahramonligi, mardligi jasorati hamda o'z ona Vataniga bo'lgan cheksiz muhabbati ifodalanadi.

Maishiy janr-tasviriy san'atda bu janrdagi asarlar kishilarning kundalik hayotini, turli voqealarni o'zida mujassamlashtiradi. Aksariyat rangtasvirda aks etuvchi maishiy janr ilk bor XVII asrda yashab ijod etgan Golland rassomlari - Piter de Xox, Ostade, Sten, Terborx, Vermer kabilar ijodida namoyon bo'ladi. Realistik rassomlardan P.Fedotov, V.Perov, V.Maksimov, V.Makovskiy, K.Saviskiy, I.Repin kabilar maishiy janrning taraqqiyotiga katta hissa qo'shdilar. O'zbek rassomlaridan R. Ahmedov, M. Saidov Z.Inog'omov, R.Choriyev, G'.Abdurahmonovlar ham shu janrda barakali ijod etib keldilar. Afsonaviy janrdagi tasviriy san'at asarlarida esa hayotda uchramaydigan, biroq xalq tomonidan xayolan o'ylab topilgan odam va hayvonlar, baliqlar, voqea hamda hodisalar tasvirlanadi. Xususan, afsonaviy janrdagi asarlarda osmonda uchib yurgan qanotli farishtalar, uch boshli ajdarlar, yarmi odam, yarmi ot "kentavrlar", yarmi ayol yarmi baliq suv parilari, yarmi ayol, yarmi qush jonzotlar, bir ko'zli baxaybat devlar va hokazolar tasvirlanadi.

Dengiznavislik janri. (Marinizm) marina fransuzcha so'z bo'lib, "dengiz ko'rinishi" ma'nosini bildiradi. Marinizm — ya'ni dengiznavislik rangtasvirning turi sifatida Yevropa san'atida alohida o'rinni egallaydi. Dengiz, dengiz hayotidagi muhim voqealar, harbiy kemalar tafsilotini aynan tasvirlashda ushbu yunalish muhim ahamiyat kasb qiladi.

Nyu janri- "Nyu" so'zi fransuz tilidan olingan bo'lib, "yalangoch" degan ma'noni anglatadi. "Nyu" portret janridan ajralib chiqib, mustaqil ahamiyat kasb etgan. Mazkur janrda rassomlar ko'pincha yalangoch ayollar rasmini ishlaydilar va bu orqali ular tanasidagi nafosatni ko'rsatmoqchi bo'ladalar. "Nyu" portret janri kabi yakka yoki ko'p figurali bulishi mumkin. U tasviriy san'atning barcha turlari (rangtasvir, haykaltaroshlik, grafika)da keng qo'llaniladi.

Inteyrer janri. Bu janrda binolarning ichki ko'rinishi, foye, yo'lak, xonalarning o'ziga xos jihatlari, ulardagi jihatlar, bezaklar va gullar tasvirlanadi. Animalistik janrini tasviriy san'aning barcha tur va janrlari bilan bo'g'liqlik tamonlari borligini bilamiz. Rangtasvir, grafika, haykaltaroshlik, me'morchilik tasviriy san'at turlarida

hayvonot olami va qushlar ko‘rinishi bevosita uyg‘unlashib go‘zal asarlar yaratilganini ko‘p bora uchratishimiz mumkin. Tasviriy san‘at janrlarida ham bunday o‘xshashlik tamonlari kuzatiladi.

Afsonaviyjanr. Afsonaviy janrdagi tasviriy san‘at asarlarida hayotda uchramaydigan, biroq xalq tomonidan xayolan o‘ylab topilgan odam va hayvonlar, baliqlar voqea, hamda hodisalar tasvirlanadi. Xususan, afsonaviy janrdagi asarlarda osmonda uchib yurgan qanotli farishtalar, norasida qanotli bolalar, uchboshli ajdarlar, yarmi odam, yarmiot “kentavrlar”, yarmi ayolyarmibaliq, rusalkalar, yarmi ayolyarmiqushjonzotlar, odam shaklidagi shoxli ko‘zi bitta bahaybat devlar kabilar tasvirlanadi.

Tasviriy san'at janrlari, o‘zining xilma-xilligi va mazmuni bilan insoniyat tarixida chuqur iz qoldirdi. Har bir janr, o‘zining badiiy va estetik qiymatlari bilan inson dunyoqarashini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Portret, natyurmort, manzara, animalistik va boshqa janrlar orqali san'atkorlar o‘zining ichki hissiyotlarini, madaniyatini va ijtimoiy voqealarni ifoda etganlar. Tasviriy san‘at, nafaqat estetik zavq bag‘ishlash, balki insonning ruhiy holatini, hayotga bo‘lgan munosabatini tushunishga yordam beradi. Bu soha, shuningdek, o‘quvchilarni nafaqat badiiy ko‘nikmalarga, balki insoniyatning madaniy merosiga nisbatan hurmat va e'tiborli yondoshuvni ham o‘rgatadi. Tasviriy san'at o‘qituvchilari o‘z bilimlarini yetkazishda va ularni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, kelajakda bu soha yanada rivojlanishiga hissa qo‘shadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, I. (1998). O‘zbekistonda tasviriy san‘at va madaniyatning rivojlanishi. Toshkent: O‘zbekiston.
2. Abdullaev, Sh. (2005). Tasviriy san‘atda janrlar va ularning ifodaviy xususiyatlari. Toshkent: San‘at nashriyoti.
3. Petrukhin, A.V. (2003). San'at va madaniyat tarixining asosiy yo'nalishlari. Moskva: Izd-vo MGU.
4. Yusupov, B. (2010). Rassomlik san‘ati va uning metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi.
5. Ko‘chkarov, S. (2008). Tasviriy san‘atda ranglar va kompozitsiya. Toshkent: San‘at nashriyoti.